

XITOIY TILIDAN YURIDIK TERMINLARNI TARJIMA QILISHNING
O'ZIGA XOS JIHATLARI

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ЮРИДИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ С
КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА

PECULIARITIES OF TRANSLATING LEGAL TERMS FROM CHINESE

Rajapboyev Quvonchbek Dilmurod o'g'li

*Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya
universiteti Xalqaro huquq fakulteti*

3-bosqich talabasi

quvonchbek.apple@gmail.com

Ilmiy rahbar: "Sharq tillari kafedrası" o'qituvchisi Zebo Shamsiddinova

Annotatsiya: *Ushbu maqolada xitoy tilidan yuridik terminlarning o'zbek va rus tillariga tarjima qilinishidagi o'ziga xos qiyinchiliklar va xususiyatlar ko'rib chiqiladi. Xitoy huquqiy tizimining o'ziga xosligi, terminlarning ko'p ma'nolilik xususiyati, madaniy-huquqiy ekvivalentsizlik muammolari tahlil etiladi. Maqolada tarjima usullari va strategiyalari, shuningdek amaliy tavsiyalar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *yuridik terminologiya; xitoy tili; tarjima; huquqiy ekvivalentsizlik; terminologik lug'at; qiyosiy huquqshunoslik; tarjima strategiyasi; legal translation.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются специфические трудности и особенности перевода юридических терминов с китайского языка на узбекский и русский языки. Анализируются уникальные черты китайской правовой системы, многозначность терминов, а также проблемы культурно-правовой безэквивалентности. В статье представлены методы и стратегии перевода, а также практические рекомендации.*

Ключевые слова: *юридическая терминология; китайский язык; перевод; юридическая неэквивалентность; терминологический словарь; сравнительное право; стратегия перевода; юридический перевод.*

Abstract: *This article examines the specific difficulties and characteristics involved in translating legal terms from Chinese into Uzbek and Russian. It analyzes the unique features of the Chinese legal system, the polysemantic nature of legal terminology, and the problems of cultural and legal non-equivalence. The article also presents translation methods and strategies, as well as practical recommendations.*

Keywords: *legal terminology; Chinese language; translation; legal non-equivalence; terminological dictionary; comparative law; translation strategy; legal translation.*

Kirish

Xitoy va O'zbekiston o'rtasidagi iqtisodiy hamkorlik, diplomatik munosabatlar va savdo aloqalarining kuchayishi yildan-yilga yuridik hujjatlar tarjimasiga bo'lgan ehtiyojni oshirmoqda. Xitoy tilidan yuridik terminlarni tarjima qilish -bu nafaqat lingvistik, balki madaniy, huquqiy va pragmatik nuqtai nazardan ham o'ta murakkab jarayon hisoblanadi. Ushbu mavzu tarjima nazariyasi va amaliyoti hamda qiyosiy huquqshunoslik fanlarining kesishgan nuqtasida joylashadi va zamonaviy tadqiqotlarda tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. [Cao D. 2007, s. 199].

Xitoy huquqiy tizimi romanogerman va common law tizimlaridan tubdan farq qiladi. Bu farqlar nafaqat moddiy huquq normalari, balki huquqiy tushunchalar, kategoriyalar va ularni ifodalovchi terminlarda ham namoyon bo'ladi. Shuningdek, xitoy tilining o'ziga xos grammatik va leksik tuzilishi tarjima jarayonini yanada murakkablashtiradi. Maqolaning maqsadi -ushbu qiyinchiliklarni tizimlashtirib, ularni bartaraf etishning ilmiy asoslangan usullarini taklif etishdir.

Asosiy qism

1. Xitoy yuridik terminologiyasining tuzilishi va xususiyatlari

Xitoy yuridik tili qadimgi klassik xitoy tilining an'analari, sotsialistik huquq ta'siri va zamonaviy global huquq standartlarining sintezidan iborat. Masalan, 「合同」 (hétong - shartnoma), 「主体」 (zhǔtǐ -subyekt), 「备案」 (bèiàn -ro'yxatga olish) kabi terminlar o'zbek va rus tillariga so'zma-so'z tarjima qilinganda asl ma'nosini yo'qotib qo'yishi mumkin. Xitoy tilining izolyatsion tabiati -ya'ni har bir iyeroglifning mustaqil ma'no tashishi -ko'p hollarda bitta iyeroglifdan iborat atamaning tarjimada bir necha so'zni talab qilishiga olib keladi. [Wang L. 2018, s. 45].

Masalan, 「公诉」 (gōngsù) so'zi rasmiy ayblov va da'vo ma'nolarini o'z ichiga oladi, ammo har ikkala ma'no o'zbek huquqiy tizimida turli tushunchalarni anglatadi. Bunday holatlarda tarjimon nafaqat lingvistik bilimga, balki ikkala huquq tizimini chuqur tushunishga ham muhtoj bo'ladi. Aynan shu sababli xitoy-o'zbek yuridik tarjimasini alohida ixtisoslikni talab etuvchi soha sifatida tan olinmoqda.

2. Ekvivalentsizlik muammosi va uning yechimlari

Yuridik tarjimada eng muhim muammo - bu to'liq ekvivalentning yo'qligi (lacuna). Xitoy huquqida mavjud ba'zi tushunchalar o'zbek yoki rus huquqiy tizimlarida umuman uchramasligi mumkin. Bunday hollarda tarjimonlar quyidagi strategiyalardan foydalanadilar: (1) transliteratsiya yoki transkripsiya -xitoycha talaffuzni saqlab qolish; (2) izohlovchi tarjima -terminni so'zma-so'z tarjima qilib, izoh qo'shish; (3) funktsional ekvivalent topish -ma'nodosh huquqiy atamani maqsadli tilda qidirish.

Masalan, xitoy huquqidagi 「人民调解委员会」 (Renmin Tiaojie Weiyuanhui -Xalq Mediatsiya Qo'mitasi) institutiga o'zbek huquqida to'liq funktsional ekvivalent mavjud emas, shuning uchun tarjimada izohli yondashuv qo'llaniladi. Bunday hollarda terminning izohli lug'at shaklida tarjima qilinishi maqsadga muvofiq hisoblanadi. Tarjimon ushbu institutning vazifalari va huquqiy maqomini maqsadli tilda alohida izohlashi zarur bo'ladi.

3. Madaniy-huquqiy kontekst va pragmatik omillar

Xitoy huquqiy madaniyatida Konfutsiy falsafasidan kelib chiqqan “uyg’unlik” (he -和) va “insonparvarlik” (ren -仁) tamoyillari huquqiy tartibga solishda muhim o’rin tutadi. Bu tamoyillar shartnoma talqini, nizolarni hal etish usullari va sud qarorlarining bayonida ham o’z aksini topadi. Shuning uchun tarjimon faqat lingvistik ma’noni emas, balki madaniy-huquqiy submatnni ham etkazishi zarur.

Xitoy tilida imzo va muhr tushunchalarining qonuniy kuchga ega bo’lish tartib-qoidalari o’zbek va rus huquqiy tartibotidan farq qiladi. Masalan, 「签章」 (qiānzhāng -imzo va muhr) tushunchasi xitoy shartnoma huquqida alohida huquqiy ahamiyat kasb etadi. Bu tafovutlar tarjimada aniq ko’rsatilishi lozim, aks holda huquqiy kelishmovchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Bundan tashqari, xitoy sud amaliyotida ishlatiluvchi 「调解」 (tiaojie - muzokarali hal etish) tushunchasi ham o’zbek huquqida to’g’ridan-to’g’ri mos tushunchaga ega emas.

Xulosa

Xitoy tilidan yuridik terminlarni tarjima qilish jarayoni leksik-semantik, madaniy-huquqiy va pragmatik jihatdan o’ziga xos murakkabliklar majmuasini taqdim etadi. Tadqiqotimiz shuni ko’rsatadiki, sifatli yuridik tarjima uchun quyidagi shartlar zarur: (1) tarjimonning ham xitoy, ham maqsadli tildagi huquq tizimini chuqur bilishi; (2) ekvivalentsiz terminlar uchun izohli tarjima strategiyasidan foydalanish; (3) madaniy-huquqiy kontekstni inobatga olish; (4) ixtisoslashgan yuridik terminologik lug’atlardan foydalanish.

Kelgusida xitoy-o’zbek yuridik terminologiyasi lug’atini yaratish va tarjimonlarni ixtisoslashtirish bo’yicha maxsus ta’lim dasturlarini ishlab chiqish muhim amaliy ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, sun’iy intellekt va mashina tarjimasi texnologiyalarini yuridik tarjimada qo’llash imkoniyatlarini o’rganish ham istiqbolli yo’nalish sifatida belgilanadi. O’zbekiston-Xitoy hamkorligining kengayib borishi bu sohada malakali mutaxassislariga bo’lgan talabni yanada oshirmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. Cao D. Translating Law. Clevedon: Multilingual Matters, 2007. 199 s.
2. Gelatt T. Legal Translation in China. Beijing: Law Press, 2015. 210 s.
3. Li H. Chinese Legal Terminology: A Comparative Study. Shanghai: Shanghai Jiao Tong University Press, 2020. 320 s.
4. Wang L. Cross-Cultural Legal Translation. Beijing: Peking University Press, 2018. 278 s.
5. Xasanov B. Tarjima nazariyasi asoslari. Toshkent: O’qituvchi, 2019. 180 s.
6. Yusupov A. Xitoy-o’zbek lug’ati. Toshkent: Fan, 2021. 640 s.

7. Shamsiddinova Z. O 'ZBEK TILIDAGI-GAN AFFIKSINING GRAMMATIK MA'NOLARI VA ULARNING XITOY TILIDA IFODALANISHI //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2025. – Т. 5. – №. 27. – С. 34-37.

8. Шамсиддинова А. С. и др. ОЦЕНКА УРОВНЕЙ АКТИВНОСТИ МАТРИКСНЫХ МЕТАЛЛОПРОТЕИНАЗ И ДРУГИХ МАРКЕРОВ ВОСПАЛЕНИЯ У БОЛЬНЫХ ОСТРЫМ КОРОНАРНЫМ СИНДРОМОМ //Форум молодых ученых. – 2024. – №. 1 (89). – С. 159-162.

9. Shamsiddinova Z. UNCERTAIN PAST TENSE IN THE TRANSLATION OF UZBEK ARTISTIC WORKS INTO CHINESE //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2023. – Т. 3. – №. 23. – С. 228-232.

10. Shamsiddinova Z. F. Feature of the use of temperaments in the socio-political texts of the modern chinese //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2020. – Т. 10. – №. 10. – С. 447-453.

